

JØDERNE I DANSK INDVANDRINGSHISTORIE

Den jødiske migrationsbølge ramte Danmark for første gang allerede under Enevælden men skulle vise sig at komme i flere etaper i løbet af historien.

De første jøder kom til landet under Kong Christian IV's regeringstid (1588-1648) og kom fra mange steder rundt omkring i Europa, såsom Portugal, Tyskland og Polen. I begyndelsen var det vanskeligt for jøderne at få lov til at opholde sig i landet takket været strenge forordninger og love. Men sådanne strenge restriktioner bortfaldt, da man fra regeringens side indså, at man havde hårdt brug for jødernes stærke ressourcer og finansielle midler til at opbygge landet, som på det tidspunkt var stærk svækket efter Svenskekrigene i 1657-1660.

Den senere Kong Frederik VI (1768-1839) blev kendt som "*Jødernes konge*", fordi han var meget positivt stemt overfor landets jøder. I løbet af hans regeringstid fik jøderne bl.a. frit ophold i landet, der blev oprettet jødiske skoler i årene 1790-1810, deriblandt Carolineskolen, og i 1833 blev den jødiske synagoge opført i Krystalgade i København.

Antisemitisme og den jødiske fejde i 1819

I samme periode opstod der i Europa en vis modreaktion mod tidens fremskridttanker og jødernes ligeberettigelse i samfundet. Adskillige antisemitiske bøger og skrifter blev udgivet, hvori man gav jøderne skylden for al verdens nød og ulykke. Sådanne udgivelser var med til at danne grundlaget for den antisemitisme, som blussede op i Europa og eskalerede i voldhandlinger, eksempelvis i Tyskland.

Den såkaldte jødiske fejde i 1819 markerer et lignende tilfælde i dansk indvandringshistorie. I to dage – fredag den 4. september samt lørdag den 5. september, 1819, angreb og vandaliserede den danske pøbel jødiske butikker i Østergade i København og mishandlede alle de jøder, de mødte på deres vej.

Gammel jøde på Frue Plads, ca. 1915. Foto: Det Kongelige Bibliotek.

Gennem opslag rundt omkring i byen blev *"alle gode og christelige Borgere"* opmuntret til at jage jøderne *"denne Samfundets Pest ud af Staden"*ⁱⁱ.

Disse voldshandlinger skal formentligt ses i lyset af den danske statsbankerot i 1813, som man også gav jøderne skylden for.

De russiske jøder

I årene 1904-1917 udvandrede mere end 700.000 jøder fra Rusland begrund af forfølgelser, diskrimination og fattigdom. Mange af disse drømte om at immigrere til USA, men mange bosatte sig i København, fordi deres økonomiske midler ikke rakte til længere. På mange måder adskilte denne nyankomne gruppe af jøder sig betydeligt fra de danske, assimilerede, velhavende jøder, både hvad angik udseende, sprog, trospraksis og social status.

De russisk-ortodokse jøder gjorde sig bemærket i bybilledet med deres karakteristiske klædedragt med langt stort kaftan, "peyes" (øreløkker) og sort hat. Dertil talte de også jiddisch, i modsætning til de danske jøder, som typisk kun talte dansk. I en artikel fra Politiken den 7. september, 1913, beskrives de russiske jøder således:

"Hovedmassen er nok skikkelige Mennesker. De er blot meget fattige og i aandelig og legemlig kultur langt tilbage. Deres moralske Niveau er ikke paa højde med vort (...)

Den jødiske ghetto i København

Mange af de jødiske flygtninge, som kom fra Rusland, var fattige unge mennesker, som endnu ikke havde nået at færdiggøre deres uddannelse som håndværkere, skræddere og skomagere. Derfor flyttede de ind i et af datidens værste slumkvarterer i København, omkring Borgergade, Adelgade og Vognmandsgade, som snart fik tilnavnet "Den jødiske ghetto".

Lejlighederne i ghettoen var billige og usle, og en af ghettoens tidligere beboere, Rochel Kusnezow, husker forholdene således:

"Vores lejlighed var mørk og væmmelig, der var ingen elektrisk lys, og det vrimlede med rotter. Det var mørkt på trapperne, og når man gik om aftenen, så var man bange for at træde på rotterne, så jeg trampede hårdt i gulvet for at få dem til at rende væk."ⁱⁱⁱ

I lang tid var boligforholdene for de russiske jøder dårlige, men deres boligforhold blev forbedret, bl.a. fordi man fik opbygget et rigt kultur-, forenings-, og forretningsliv i ghettoen.

En lønoptælling allerede fra 1915 viser, at næsten 70 procent af de mandlige forsørgere blandt de jødiske migranter i København havde en årsindkomst tilsvarende danske håndværkers vendes. I de følgende år flyttede mange af de russiske jøder til bedre lejligheder udenfor ghettoen.

Glassmanns forretning i Prindsensgade i den jødiske ghetto, ca. 1916. Glassmann havde ikke gjort sig den ulejlighed at male facaden, da han rykkede ind med sit omfattende varelager. Forretningen var vældig populær, fordi han gav kredit. Ukendt fotograf.

Rejsehjælp fra "Russerkomitéen"

I 1904 oprettede Det Mosaiske Trossamfund den såkaldte "Russerkomité". Komitéen havde til formål at hjælpe de russiske jøder med at rejse ud af landet og bistå dem med penge til en billet til enten USA eller Tyskland. Mange af de danske jøder frygtede nemlig, at den store tilstrømning af fattige russiske jøder ville antænde antisemitisme i Danmark. Men i årene 1913-1917 strammede de danske myndigheder reglerne for migranterne. Flere blev nu afvist, og mange herboende blev udvist pga. manglende rejsedokumentation. I 1917 var tilstrømningen nærmest hørt op, men det skønnes, at godt 3000 russiske jøder slog sig ned i København.

De danske jøders flugt til Sverige i 1943

Anden Verdenskrig markerer et mørkt og dystert kapitel i jødernes historie. Nazisterne havde besat store dele af Europa, inklusiv Danmark i 1940, og forfølgelser og folkemord af de europæiske jøder fandt sted overalt i de tysk-besatte områder.

Natten mellem den 1. og den 2. oktober, 1943, gennemførte den tyske besættelsesmagt i Danmark en aktion mod landets jøder. Men de danske jøder var på forhånd blevet advaret.

I de følgende uger flygtede danske jøder over Sundet til Sverige. Dette lykkedes med hjælp fra danske fiskere som mod betaling satte deres eget liv på spil for at bringe de danske jøder i sikkerhed. Kun 472 danske jøder blev deporteret til tyske koncentrationslejre, imens det lykkedes over 7000 danske jøder at flygte.

Modtagelsen af de polske jøder i 1968

I 1968 oplevede Danmark en ny flygtningestrøm af jøder – denne gang fra Polen. Polen var på dette tidspunkt en kommunistisk republik, og landets regeringschef, Wladyslaw Gomulka, udråbte jøderne som en fjende af staten.

Ifølge Gomulka repræsenterede jøderne den vestlige kapitalisme og modarbejdede polske interesser. Antisemitismen blussede op på ny, og de polske jøder blev fyret, chikaneret og truet til at forlade landet.^{iv} Selv folk med høje poster i kommunistpartiet blev anklaget for at være zionister og oplevede forfølgelse.

Ved ankomsten i Danmark blev flygtningene indkvarteret på det gamle hotelskib, "St. Lawrence", som lå til ved Kalvebod Brygge i København. Men i takt med at tilstrømningen voksede, blev det nødvendigt at sende en del videre til bl.a. Aarhus og Odense. I løbet af de første par år lykkedes det Dansk Flygtningehjælp at skaffe lejligheder til over 300 polsk-jødiske familier i Danmark fordelt til København og Aarhus. I perioden 1969-1973 modtog Danmark op til 3000 polske jøder.^v

ⁱ Bent Østergaard. *Indvandrerne i Danmarks historie. Kultur- og religionsmøder*, s. 263.

ⁱⁱ Østergaard. *Indvandrerne i Danmarks historie. Kultur- og religionsmøder*, s. 267.

ⁱⁱⁱ Bent Blüdnikow. *Immigranter – Østeuropæiske jøder i København 1904-1920*, s. 56.

^{iv} Carsten Fenger-Grøn; Malene Grøndahl. *Flygtningenes danmarkshistorie – 1954-2004*, s. 51.

^v Henrik Lund. *"Flygtninge og indvandrere 1850-1980"*, s. 342.